

TRENIILE LUI J. KOCHANOWSKI ÎN ROMÂNEȘTE

Cel mai mare poet al Poloniei până la Adam Mickiewicz, Jan Kochanowski, a trăit și a scris între anii 1530-1584. Zestrea literară, bogată și variată, a introdus literatura polonă în circuitul marilor literaturi ale lumii. Preluând și dezvoltând modele din clasicitatea greco-latină și din Renașterea italiană, este adevăratul creator al limbii polone moderne. În scrierile sale, a încheșat cea mai sugestivă expresie a umanismului polonez din secolul al XVI-lea: viziunea optimistă asupra vieții (*Cântece*, 1586), publicistica *pro publico bono* (poemele *Armonia*, 1564; *Satirul*, cca 1564), lirica patriotică (*Cântec despre pustiirea Podoliei de către tătari*) și tradițional patriarhală (*Sobótka...*, 1570), reflexii pesimiste (*Respingerea solilor greci*, 1578) și dureroase (*Treniile*, 1580), poemul optimist (*Partide de șah*, 1564-1568), epigrame (1584), traduceri în versuri (*Psaltirea lui David*, 1579). Alături de creațiile în limba latină - *Lycorum libellus* (1580), *Elegiarum libri IV, eiusdem Foricoenia* (1584) etc. O operă impunătoare, așadar, purtând mesajul umanist al timpului, care i-a asigurat locul de primă vioară nu numai în perimetrul Renașterii poloneze.

În asemenea circumstanțe favorizante, pare de neînțeles precaritatea operei sale în spațiul românesc. Amintit de fiecare dată în manualele și tratatele de literatură universală ca un creator de prim rang al umanității renascentiste și, cel puțin de tot atâtea ori, în istoriile literaturii române vechi drept model de referință pentru începuturile poeziei românești, imaginea lui este departe de a se încheșga unitară și coerentă în conștiința cititorului de la noi. În consecință, frecvența mare cu care este citat numele lui Kochanowski rămâne precumpănitoare mai ales în lucrările specialiștilor și, la alt nivel, popularizator, în publicistica evenimentială.

Prin urmare, trei sunt momentele mai importante, semnalate în prețioasa *Bibliografie a relațiilor literaturii române cu literaturile străine în periodice 1919-1944* în receptarea marelui renașcentist polonez în România. Până la proba contrarie, prima informație apare aluziv într-o notă la *Psaltirea în versuri*, tipărită în 1673 la Uniew, de mitropolitul Dosoftei, iar a

doua, consistentă, într-o introducere la apariția cărții, în 1887. Completări substanțiale, biobibliografice, vor apărea, începând din 1930, cu prilejul aniversării a patru secole de la naștere. Semnificativ însă va rămâne anul 1941, când se publică în versiuni integrale *Treniile* și piesa *Respingerea solilor greci*, traduse de T. Gosztyński și stilizate de Rodica Ciocan și Al. Dumitrașcu; e drept, fragmente minore fuseseră anunțate și mai înainte. Trecând peste unele incongruențe de sens, marea și regretabila scădere a *Treniilor* constă mai ales în renunțarea la redarea rimelor. Dacă, în echivalarea noțiunilor, a nuanțelor și a cadenței versurilor, este vizibilă strădania de a tălmăci proprietățile și izbutirile textului polon, rimele perechi n-au fost avute în vedere decât întâmplător. Ca urmare, dacă ritmica, la rândul ei siluită nu o dată, are în genere o cursivitate mai bine stăpânită, muzicalitatea, în schimb, este știrbită considerabil de absența rimelor. Ilustrativ, începutul primei *Trenii* susține afirmația:

Veniți în a mea casă, voi, lacrimi vărsate
De Heraclit, voi plânsete-ntristate
Ale lui Simonid; veniți și voi, suspine,
Să vie orice grijă, durere, suferință,

melosul stihurilor polone este alterat de nerespectarea numărului de silabe, a proporțiilor dintre ele și a cezurii:

Wszytki płacze, wszytki lzy heraklitowe,
I lamenty, i skargi szymonidowe,
Wszytki troski na świcie, wszytki wzdychania
I żale, i frasunki i rąk łamania.

Acestă imagine atât de rarefiată a lui Kochanowski în limba română a rămas multă vreme neschimbată, fragmentele exemplificative, ocazionale, neproducând modificări fundamentale. Cum s-a întâmplat în exegezele mult mai împlinite ale poloniștilor români. Un pas însemnat se va înfăptui abia în acest an¹, când apare volumul *Lamentațiile*, un veritabil și exemplar act de cultură ce se cuvine menționat ca atare. Apărut într-o colecție bilingvă de poezie „Gemini”, la Editura Paralela 45, este de așteptat ca plachetele viitoare să acopere și mai multe goluri din literatura polonă. De astă dată, transpunerea este semnată de două nume de notorietate profesională, fiecare în latura contribuției proprii. Dacă traducerea filologică, prefața succintă și

¹ Anul 2006 (n.r.).

notele îi parțin polonistului C. Geambașu, autor al unor studii remarcabile și al unor tălmăciri de certă valoare în domeniul specialității, efortul său este fructificat de o poetă veritabilă, Passionaria Stoicescu, într-o versificație a cărei fizionomie intrinsecă se potrivește, ca de atâtea ori și în alte încercări poetice, cu creația multor poeți polonezi de primă mărime (A. Mickiewicz sau Wisława Szymborska), altfel spus, cu unele caractere specifice ale literaturii din țara vecină și prietenă, pe care le-a redat magistral în limba română. Conlucrarea dintre ei s-a soldat și acum cu izbutiri exemplare, vrednice de respectul cititorului care se bucură acum de un text tălmăcit ce aproape se confundă cu vobletele valorice ale originalului kochanowskian.

În acest fel, *Treniile*, care ocupă un loc major în poezia de inspirație funerară, îi dau adevărata măsură și în transpunerea românească. Îmbinând într-o construcție plurivalentă forme tradiționale și mai noi - naenele de îngropăciune, cântecele grecești de doliu cu desfășurare elegiacă, sonetele lui Petrarca sau Ronsard -, Kochanowski respectă în conținut structurarea epicedială. De-a lungul celor 19 trenii se înșiră, conform convenției, nu și în aceeași ordine, toate elementele enumerate de poetica narativă a lui I.C. Scaliger în diverse grade de emoționalitate prilejuite de moartea ființei iubite.

Treniile sunt, de fapt, un fel de bocet intelectual: lamentația monologată a omului de cultură. Stratul liric, deosebit de dens, comunica în vorbe sincere durerea profundă a părintelui, pe care n-o pot ogoi lacrimile lumii întregi. Simplitatea firească susține realismul versurilor, aluziile mitologice neștirbind potențialul afectiv. Din contră, comparația cu împietrita Niobe, cu tânguirea lui Heraclit sau Simonide proiectează sentimentele pe fundalul unor valori emoționale maximale. Intensitatea lor extremă se realizează cu argumente din ordinea concretă, obișnuită, poetul amintind însușirile fizice și psihice, prezența zglobie, tonifiantă în familie și talentul muzical și poetic abia înmugurit, retezat nemilos de aripa morții înainte de a rodi. Aceluiași scop îi servește și curgerea frazei cu inflexiuni arhaice de psalmi, evidente cu deosebire în treniile XVII și XVIII. Stilul abundă în nedumeriri retorice și întrebări fără răspuns, ce conferă versurilor un patetism somptuos în deplină consonanță cu tragismul morții:

Ah, cine ia plânsu-n deșert,
Aud ce se spune și-l iert,
Dar chinul astfel n-a scăzut,
Ci mare și mult s-a făcut.

Chiar dacă limitele tradiționale ale speciei au fost depășite uneori de realismul prezentării relațiilor de viață și al celor psihologice, de participarea la dialog a două personaje în loc de trei ș.a., atributele prozodice, respectate în genere cu strictețe, mențin *Treniile* în lăuntru genului.

Pe de altă parte, în trenia a IX-a, mulți exegeți au semnalat cosnumarea unei crize conceptuale. Optimismul umanist reconfortant, pregnant în alte creații, se clatină sub violența durerii, stricând echilibrul modului de gândire. Armonia universală este spartă și ea de ingerința nedreaptă a morții. Până și virtuțile, temelia unui sistem etic prin excelență, nu mai înseamnă nimic, relația bine-rău pierzându-și semnificațiile opoziționale. Mai mult, amplitudinea nenorocirii, transferată în planul abstracției, fisurează trăinicia sistemelor, niciunul: filosofia naturii, stoicismul, raționalismul umanist etc. nefiind în stare să-i explice sensul pierderii și să-i vindece rana. Iar divinitatea tronează undeva indiferentă, învăluită-n tainele-i de nepătrus. Este însă poate exagerat a se vorbi de o criză de concepție în înțelesul propriu al cuvântului, întrucât, pe de o parte, ea nu mai apare în această ipostază în nici o altă operă a lui Kochanowski, elaborată după *Trenii*, iar, pe de alta, lucrurile își restabilesc configurația dinainte la sfârșitul ciclului. În ultima trenie, a XIX-a, mama îi ține în vis o lecție de filosofie resignativă, sfătuindu-l să se ajute singur cu ajutorul rațiunii, deoarece individul se află totdeauna la discreția destinului, și să cânte neabătut trăirile omenesci cu bucuriile și tristețile lor palpitate. Antropologismul *Treniilor* este întemeiat astfel pe dramatismul realității, confruntând omul cu tensiunile majore ale vieții. Așadar, un eșafodaj filosofic rotund, nu cu totul original, subliniem, dar profund umanist, greșit pe valori lirice de prestigiu. *Treniile* sunt cea mai populară dintre creațiile maestrului de la Czarnolas. Încercările de a-l urma sunt numeroase. Dintre cele care se ridică deasupra epigonsimului, cităm exemplificativ *Tatăl ciumașilor*, de J. Słowacki, și *Anka*, de Wł. Broniewski. Iată de ce traducerea cu titlul *Lamentații*, cu ori câte chestionări lexicale, constructive și opționale, ca în cazul oricărei poezii, în intenția lăudabilă de a nu se adevăra dictonul *traduttore traditore*, rămâne un lucru bine făcut, pilduitor pentru demersurile de acest fel, care deschide o intrare fastuoasă spre marile valori ale reputatului clasic al Renașterii poloneze; conștient el însuși de propriile realizări în spațiul literaturii universale, de importanța lui în crearea limbii literare din țara sa:

Pe Helikonul falnic hăt, sus eu am urcat,
Unde polona talpă năcicând n-a mai călcat.

Stan Velea